

אגדה היום

עיונים ומחשבות סביב אגדות הגמרא בדף היומי

חולין קמב | שכר מצוות לעתיד לבוא

עם הנצח לא מוותר על משכורת מלאה

אמרה קצרה זו, והגמרא שבעקבותיה, מכילות עקרונות אמוניים שדורשים הרחבה. אבל כדאי לשים לב לשני נתונים בסיסיים: זו אמרה, זו גמרא. נפתח באבחנה השנייה, שמדובר בגמרא, ולא במשנה. המשנה האחרונה של המסכת מבטיחה שכר גדול למקיימי מצוות שילוח הקן, ולמקיימי מצוות באופן כללי. הניסוח שלה אופטימי ומאיר. הגמרא, לעומת זאת, מביאה את אמרתו של רבי יעקב, הדוחה את מימוש ההבטחה של המשנה עד לתחיית המתים. במסכת קידושין מופיעה תמונה דומה: המשנה מדברת על שכר המצוות, והגמרא מקשה, עד שרבי מביא את דברי רבי יעקב. למשנה אין בעיה לדבר על השכר הצפוי בעקבות המצוות, והסיוג של רבי יעקב אינו מופיע בה אלא בגמרא שבעקבותיה. אין זה מפתיע שרבי יעקב נוכח בגמרא ולא במשנה, כיוון שמדובר באחד מאחרוני התנאים; החידוש הוא שעצם הרעיון של שלילת השכר בעולם הזה מיוחס לתנא מאוחר כל כך. מה היה לפני כן?

האבחנה הראשונה שהזכרנו היא שמדובר באמרה. כלומר, הגמרא אינה מנוסחת כסיפור שעליו מתעוררת קושיה, ובעקבות הקושיה מובא התירוץ. אפשר היה לספר את סיפורו של האדם שנפטר מיד לאחר שילוח הקן, להקשות מדוע הוא לא זכה לאריכות ימים, ואז להביא את דברי רבי יעקב שהשכר יינתן ביום שכולו ארוך. אולם למעשה, מהלך הגמרא הפוך: רבי יעקב טובע את העיקרון שאין לצפות לשכר בעולם הזה, מביא את הסיפור לחיזוק, והגמרא מנסה להקשות על הטענה. דברי רבי יעקב, לפחות כפי שהם מוצגים בגמרא, אינם תירוץ אפולוגטי אלא עיקרון יסודי.

בימי קדם, לא התעוררה הקושיה על הבטחת התורה שלא קוימה. גם אם המצב הפרטי לא היה טוב, עם ישראל חי בתור אומה, וכל יחיד נהנה מכוח ההשתייכות שלו לאומה. לאומה היה טוב – היא זכתה להשראת שכניה, לליווי אלוקי וגם לאריכות ימים. אולם עברו השנים, מצב העם הידרדר, הנוכחות האלוקית התרחקה, והשאלות התחילו. הן הגיעו לשיאן אחרי חורבן הבית, ובייחוד בדורו של אלישע בן אבויה – הוא דורו של מרד בר כוכבא. האם יש מה לצפות לטוב בעולם שהולך ומידרדר? איזו משמעות יש לקיום מצוות במציאות כזו? אחר, אלישע בן אבויה, איבד תקווה. נכדו, בסיומה של תקופת התנאים, הבין שצריך לשנות את התפיסה.

רבי יעקב לא התפתל, אלא הציב אופק חדש. מאורעות הגלות, מהריגת חוצפית המתורגמן ושאר עשרת הרוגי מלכות, ועד לאנשים פרטיים שנפטרו בטרם עת, עוררו אצלו הבנה עמוקה יותר. הוא הבין שבקשת הטוב אינה

תניא דבי ר' יעקב אומר: אין לך כל מצוה ומצוה שבתורה שמתן שכרה בצדה, שאין תחיית המתים תלויה בה, בכבוד אב ואם כתיב למען יאריכון ימיך ולמען ייטב לך, בשילוח הקן כתיב למען ייטב לך והארכת ימים; הרי שאמר לו אביו: עלה לבירה והבא לי גוזלות; ועלה, ושלח את האם ולקח את הבנים, ובחזרתו נפל ומת, היכן אריכות ימיו של זה? והיכן טובתו של זה? אלא: למען יאריכון ימיך - בעולם שכולו ארוך, ולמען ייטב לך - לעולם שכולו טוב, ודלמא לא הוה הכי? ר' יעקב מעשה חזא...

אמר רב יוסף: אלמלא דרשיה אחר להאי קרא כרבי יעקב בר ברתיה - לא חטא, מאי חזא? איכא דאמרי: כי האי מעשה חזא, ואיכא דאמרי: לישנא דרבי חוצפית המתורגמן חזא, דהוה מוטלת באשפה, אמר: פה שהפיק מרגליות ילחוך עפר? והוא לא ידע: למען ייטב לך - בעולם שכולו טוב, ולמען יאריכון ימיך - בעולם שכולו ארוך.

הדרן עלך מסכת חולין

מצומצמת, בדיוק כפי שהמושג "שכר מצווה" אינו מצומצם לתלוש משכורת, אלא הוא מדרגה רוחנית אדירה שנובעת מקיום המצווה. דווקא על רקע הצרות, ניתנה האפשרות להבין שיש טוב הרבה יותר גדול.

מאז, עם ישראל עובר דרך הרבה מאורעות שמעלים קושיות, אבל העיקרון שהציב לו רבי יעקב ממשיך ללוות אותו. הוא יודע שכל פרט במהלך חייו אינו עומד בפני עצמו, אלא בונה עוד שלב בדרך לעולם שכולו טוב. בכל דור ודור עומדים עלינו לכלותינו, ובכל דור ודור חייב אדם לראות את עצמו מקיים מצוות ומתקדם עוד קצת, עד שנגיע לפסגה גבוהה הרבה יותר מכל מושג של שכר שיכולנו לדמיין. בסוף הרחמן ינחילנו יום שכולו טוב, יום שכולו ארוך.